

ساخت سیاهه کرامت نفس براساس منابع اسلامی

مریم حیدری*

محمد مسعود دیاریان**

محمد رضا عابدی***

چکیده

این مطالعه با هدف ساخت سیاهه کرامت نفس براساس منابع اسلامی انجام شد. پژوهش حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی و به روش پیمایشی انجام شده است. برای انجام آن، ابتدا بر روی منابع اسلامی برای استخراج صفات مربوط به کرامت نفس، مطالعه و تحقیقات لازم صورت گرفت. سپس یک پرسشنامه ۹۰ سؤالی تهیه شد که از سوی متخصصان اسلامی و روان‌شناسی مورد بررسی قرار گرفت و در نهایت ۵۵ گویه باقی ماند که در قالب یک مطالعه پیمایشی بر نمونه ۲۱۶ نفری از دانشجویان دانشگاه‌های شهرستان خمینی‌شهر اجرا شد. پایایی سیاهه کرامت نفس به سه روش «همسانی درونی (با آلفای کرونباخ ۰/۸۹)»، «بازآزمایی ۰/۷۴» و «دو نیمه‌سازی ۰/۸۶۹» محاسبه و تایید شد. روایی سیاهه کرامت نفس نیز با سه روش «بررسی روایی محتوایی (با نظر دوازده نفر از متخصصان دینی و روان‌شناسی و محاسبه ضریب CVR)»، «روایی ملاکی (همبستگی مثبت و معنادار ۰/۷۳ سیاهه کرامت نفس با پرسشنامه استاندارد هوش اخلاقی بروبا)» و «روایی سازه (اجرای تحلیل عاملی و تحلیل مدل عاملی)» برکل نمونه بررسی شد و نتایج مطلوبی به دست آمد. در نهایت نیز «نمرات استاندارد T» محاسبه و «جدول هنجار» برای سیاهه کرامت نفس تهیه شد. نتایج این ارزیابی نشان می‌دهد که سیاهه کرامت نفس دارای ویژگی‌های روان‌سنجی مطلوبی برای سنجش میزان کرامت نفس در افراد براساس منابع اسلامی است.

واژگان کلیدی: سیاهه کرامت نفس، پرسشنامه هوش اخلاقی، ویژگی‌های روان‌سنجی، روایی، پایایی.

az.heydari52@gmail.com

masood.dayarian@gmail.com

dr.mr.abedi@gmail.com

* دانشگاه آزاد اسلامی واحد خمینی‌شهر، سایر، کارشناسی ارشد (نویسنده مسئول)

** دانشگاه آزاد اسلامی واحد خمینی‌شهر، استادیار، دکترای تخصصی

*** دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه اصفهان، استاد، دکترای تخصصی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۰/۲۰ تاریخ تأیید: ۱۳۹۹/۸/۲۶

مقدمه

عصر حاضر، زمان پیشرفت و دگرگونی دنیای پیرامونی انسان‌هاست و بشریت شاهد تغییرات عمده‌ای در اطراف خود می‌باشد. با توجه به تمامی تغییرات، تبیین‌ها و تحقیقات علمی در ابعاد برون روانی انسان، اما هنوز بسیاری از پرسش‌های آدمی درباره مفاهیم درون‌روانی از جمله خودشناسی و زیرشاخه‌های مربوط به آن پابرجاست. برای شناخت دقیق ماهیت انسان، نخست باید مشخص شود که انسان از چه ابعاد وجودی بهره‌مند است و دارای چه رذایل و کرامت‌های انسانی می‌باشد که وی را از دیگر موجودات مجزا می‌کند و در نهایت این صفات و ویژگی‌ها وی را به کدام سمت می‌کشاند؛ با توجه به این نکته می‌توان اذعان کرد که شناخت متغیرهای درون روانی بسیار مهم و بااهمیت می‌باشد که یکی از مهم‌ترین این متغیرها مفهوم عزت نفس^۱ است. در نگاهی دقیق‌تر می‌توان عزت نفس را به عنوان یکی از ابعاد درون‌روانی و تأثیرگذار زندگی هر انسانی دانست.

مفهوم عزت نفس را بدین‌گونه تعریف کرده‌اند: «گرایش به ادراک خود به عنوان فردی که شایستگی رویارویی با چالش‌های مهم زندگی را دارد» (برانندن، ۱۹۹۴). عزت نفس از مهم‌ترین جنبه‌های فردی و اجتماعی است که خاصیت نفوذ و سرایت‌کنندگی دارد. عزت نفس نیروی تک‌ساختی نیست، بلکه حالتی چندجنبه‌ای، اثرپذیر و اثرگذار در وجود هر فردی است. این متغیر به آدمی آثار مثبتی همچون آرامش، شادی، راحتی، سرزندگی، تعالی، خوش‌بینی می‌بخشد. نیاز به عزت نفس یا احترام به خود، یکی از نیازهای مهم روان‌شناختی و از مهم‌ترین عوامل سلامت روانی در هر فرد است (فعالی، ۱۳۹۲) و چنانچه به شیوه درست و واقع‌بینانه ارضا شود، به پیامدهای مثبت مانند اعتماد به نفس، ارزشمندی، احساس توانایی، قدرت، حس شایستگی و کفایت در زندگی فردی می‌انجامد (اصغری‌پور و همکاران، ۱۳۹۱).

در روان‌شناسی عزت نفس با سه کلمه خودارزشمندی،^۳ احترام به خود^۴ و خودارزیابی^۵ هم‌معناست. عزت نفس را می‌توان مجموعه افکار، احساسات، عواطف و تجربه‌هایی تصور کرد که در فرایند زندگی اجتماعی انسان شکل می‌گیرند. افرادی که عزت نفس بالایی دارند، از ویژگی‌هایی چون پختگی روانی، ثبات، واقع‌گرایی، آرامش، توانایی بالا در تحمل ناکامی و شکست برخوردارند (دارابی، ۱۳۹۴).

1. Self-esteem
2. Branden
3. Self-worth
4. Self-respect
5. Self-evaluation

کوپراسمیت^۱ عزت نفس را ارزیابی فرد از خود می‌داند؛ به نظر وی عزت نفس بیانگر نگرش تأیید و نشان‌دهنده باور فرد به میزان توانایی، اهمیت، موفقیت و ارزش خود است. عزت نفس قضاوت شخص درباره خودش است که در نگرش‌های فرد نسبت به خود منعکس می‌شود (کوپراسمیت، ۱۹۶۷).

فردی که عزت نفس پایین دارد و برای خود ارزش و احترامی قائل نیست، ممکن است دچار انزوا، گوشه‌گیری و یا پرخاشگری و رفتار ضداجتماعی شود (مکی و اسمیت، ۲۰۰۲). البته بعضی از روان‌شناسان اعتقاد دارند که اصطلاح «Self-Respect» بهتر است به جای «Self-Esteem» به کار رود (کریست جانسون، ۲۰۰۷). اصطلاح «Self-Respect» به معنای مناعت طبع، احترام به خود و حرمت نفس است (داورپناه، ۱۳۸۹).

از دیدگاه ویلیام جیمز^۴ یکی از پیشگامان روان‌شناسی، مفهوم خود دارای سه عنصر من مادی، من اجتماعی و من معنوی است. من مادی شامل بدن، اموال و دارایی‌ها و بستگان می‌شود. من اجتماعی به تأیید پذیرش از سوی دیگران مربوط می‌شود و عنصر سوم خود نیز من معنوی است. به نظر او انسان مایل است به سمت نجابت، خواستنی بودن و قابل ستایش بودن حرکت کند. این مفهوم با مفهوم خود نگهداری مرتبط است؛ به عبارت دیگر تمایل به سمت نجابت، عزت نفس و ستودنی بودن، انسان را با خود نگهداری پیوند می‌دهد (دارابی، ۱۳۹۴).

نگرش عمیق به مفهوم عزت نفس این نکته را روشن می‌سازد که برای درک درست از این مفهوم و ساخت مقیاس مناسب برای آن، باید عواملی که در عزت و ارزشمندی انسان دخیل هستند، به درستی تعریف شوند. آنچه که به انسان، عزت نفس و احساس ارزشمندی می‌دهد، باید آن چیزی باشد که مطابق با فطرت و سرشت پاک انسان است که در واقع، همان ارزش‌ها و صفات انسانی و اخلاقی اوست. انسان تا زمانی که مطابق با این ارزش‌ها و صفات انسانی رفتار نکند، در وجود خود احساس خلأ می‌کند.

سنتی که روان‌شناسی را علم بررسی روح انسان، آن هم با توجه به فضائل و خوشبختی او می‌داند، اکنون کاملاً به کناری گذاشته شده و روان‌شناسی آکادمیک به تقلید از علوم تجربی و روش‌های آزمایشگاهی در ارائه آمار و ارقام، اینک مبدل به علمی شده است که درباره همه چیز، به جز روان انسان بحث می‌کند و می‌کوشد جنبه‌هایی از انسان را بشناسد که امکان آزمایش آن در

1. Cooper smith

2. Makie & Smith

3. Kristjansson

4. William James

آزمایشگاه وجود دارد و می‌پندارد که احساس و معیارهای ارزش و شناخت خیر و شر، صرفاً تصوراتی متافیزیکی هستند و ربطی به مسائل روان‌شناسی ندارند (اریک فروم)^۱؛ ۱۹۷۷ به نقل از نجاتی، ۱۹۸۴م).

روان‌شناسان انتظار دارند که همبستگی چشمگیری بین عزت نفس بالا و ویژگی‌های مثبت مانند موفقیت در مدرسه و رفتار اجتماعی درست وجود داشته باشد و نیز به نظر می‌رسد رابطه‌ای بین عزت نفس بالا و انواع مختلف رفتار پر مخاطره و رفتار ضد اجتماعی وجود دارد (بومیستر)^۲، ۲۰۰۱، املر^۳؛ ۲۰۰۱؛ به نقل از کریست جانسون، ۲۰۰۷).

سلیگمن^۴ در مورد جنبش عزت نفس می‌گوید: «آمریکا به مدت سی سال شاهد تلاش‌های یکپارچه‌ای در جهت افزایش عزت نفس در کودکان کشور بوده است. این جنبش در صورتی بر حق بود که مؤثر واقع می‌شد و عزت نفس جامعه، رو به افزایش می‌گذاشت؛ اما در دوره‌ای که تلاش می‌کردیم تا فرزندان ما در آمریکا، احساس خوبی نسبت به خود داشته باشند، برای عزت نفس آنان اتفاق غریبی روی داد» (سلیگمن و همکاران، ۱۹۹۵).

متأسفانه ضعف‌های مربوط به تعریف عزت نفس نیز که عمدتاً مربوط به توانایی هستند، قابل توجه‌اند. مشکل آشکاری که وجود دارد آنکه ممکن است فردی در رفتاری منفی بسیار توانا باشد؛ مهارت‌هایی مانند توانایی دروغ گفتن، دست انداختن دیگران و ترساندن یا حتی آسیب یا ضرر رساندن به دیگران به منظور موفق شدن به ندرت با عزت نفس سالم و واقعی رابطه دارد؛ با این حال، احساس خوب در انجام کارهای بد، تعریفی از عزت نفس موفق است (مراک و ابرین)^۵، ۲۰۱۳).

با توجه به انتقاداتی که در حال حاضر به تعاریف عزت نفس در روان‌شناسی وارد است، به نظر می‌رسد باید تعریف جامع‌تر و دقیق‌تری از ارزش و عزت واقعی انسان ارائه شود چون حس ارزشمندی، بدون دلیل موجه و ملاکی که مطابق با انسانیت انسان باشد، نمی‌تواند برای انسان به وجود آید و اگر این احساس ارزشمندی تحت پوشش ملاک درستی نباشد، یک خود توخالی و پوچ پدید می‌آید که از درون، احساس بی‌ارزشی می‌کند. این تعریف می‌بایست شامل ابعاد انسانی و اخلاقی انسان باشد که در منابع اسلامی این تعریف با عنوان عزت نفس و کرامت نفس انسان مطرح شده است.

عزت نفس واژه‌ای است که در منابع اسلامی مترادف با کلمه کرامت نفس به کار می‌رود.

1. Erik Frum

2. Baumeister

3. Emler

4. Seligman

5. Mruk & O'Brien

متناظر با نیاز به عزت نفس در هرم مزلو،^۱ نیاز به کرامت نفس، عزت نفس و آزادگی اخلاقی را در هرم نیازهای معنوی در انسان می‌توان مطرح کرد. گرچه کلمه کرامت نفس مفهومی دقیق‌تر و عمیق‌تر در مباحث درون‌روانی انسان به کار می‌رود (شجاعی، ۱۳۸۶).

توجه به ژرفای وجود انسان در منابع اسلامی سبب شده است که صفات انسانی و اخلاقی ملاک ارزشمندی، عزت و کرامت نفس انسان قرار گیرد. شهید مطهری (۱۳۴۹) با توجه به آیات و روایات فراوان در مورد کرامت و عزت نفس می‌گوید: «کرامت و عزت و بزرگواری، جزئی از سرشت انسان و در سرشت انسان است. این است که انسان اگر خود را آن‌چنان‌که هست بیابد، کرامت و عزت را می‌یابد؛ به سخنی دیگر عزت نفس، یعنی انسان حقیقت خویش را بیابد و از گرایش و میل به آنچه دور از شأن انسانی و ایمانی اوست، دوری کند و از اعمالی بپرهیزد که او را به پستی می‌کشاند (فرهادیان، ۱۳۷۸).

اگر انسان خود واقعی را پیدا کند، دیگر احساس حقارت نمی‌کند. احساس قدرت و عظمت می‌کند. تکبر یا تجبر نمی‌کند، چون با روحش ناسازگار است. در بسیاری از تعبیرات اسلامی، این حالت غرور یا مناعت و احساس شرافت، با عنوان «عزت نفس» بیان شده است (مطهری، ۱۳۴۹).

کرامت از ریشه «کرم» گرفته شده است. انسان صاحب کرامت، به معنای کسی است که دارای اخلاق و افعال پسندیده باشد (ابن منظور، ۱۴۱۴ق. و راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق؛ به نقل از بهروز و نصری، ۱۳۹۴).

کرامت به معنای سخاوت، شرافت، عزت و حریت به کار می‌رود. کرامت به معنای شرافت و ارزشمندی است و نقطه مقابل آن خواری، ذلت و هوان قرار دارد. هرگاه واژه کرم یا کرامت در مورد خدا به کار رود، نامی است که احسان و انعام او را نشان می‌دهد و زمانی که درباره انسان استعمال شود، اسمی ناظر به رفتارهای پسندیده و اخلاق نیک است؛ از این‌رو کرامت ناظر به سخاوت، والایی، ارزشمندی، زیبایی، شرافت و عزت می‌باشد. عرب این کلمه را تنها در جایی به کار می‌برد که مشتمل بر خیر، خوبی و شرف باشد (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق. و طریحی، ۱۳۷۵ش؛ به نقل از فعالی). معانی مزبور نشان می‌دهند که کرامت در باب انسان ناظر به خوبی‌ها و فضیلت‌هاست (فعالی، ۱۳۹۲).

در قاموس قرآن (ص ۱۰۲ و ۱۰۳) آمده است: «کرامت به معنای سخاوت، شرافت، نفاست و عزت است». در صحاح و قاموس گوید: الکرّم ضدّ التّوم؛ کرم ضدّ لثامت است. پس کریم به معنای سخیّ است؛ چنان‌که در دو کتاب پیشین و اقرب‌الموارد آمده است: «فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ؛ همانا پروردگار من بی‌نیاز و سخاوتمند است» (نمل، ۴۰). همچنین در مصباح قیومی و

1. Maslow

اقرب‌الموارد است: «کرم الشیء کرما؛ نفس و عزّ فهو کریم»؛ بنابراین کریم به معنای نفیس و عزیز است. راغب می‌گوید: به کسی کریم نگویند مگر بعد از آنکه اخلاق و افعالی از وی ظاهر شود و هر چیزی که در نوع خود شریف است با کرم توصیف می‌شود؛ پس در هر جا از قرآن کریم لفظ کریم یا کرامت یا فعل آن آمد، با در نظر گرفتن تناسب محل، آن را می‌توان به یکی از معانی چهارگانه گرفت که در اول گفته شد. (قرشی بنابی، ۱۳۰۷).

مرحوم طبرسی در معنای این کلمه می‌گوید: «معنای اینکه بگویم فلانی از فلان عمل زشت تکرم دارد، این است که از آن منزّه است و نفس خویش را از آلودگی و امثال آن منزّه می‌دارد» (تاجدینی، ۱۳۸۲).

استاد مطهری (۱۳۴۹) و علامه جوادی آملی (۱۳۷۲) کرامت نفس را به صورت زیر تعریف می‌کنند:

«کرامت نفس یعنی بزرگواری و عزت نفس و انسانیت بزرگ؛ یعنی انسان در روح خود، احساس بزرگواری می‌کند و یک شرافتی را در خود درک می‌کند که به موجب آن، از دناوت‌ها و از تمام صفات رذیله و پست احتراز داشته باشد و افزون بر آن نیل به اعتلای روح و رسیدن به کمال ماورای طبیعت هم داشته باشد. لازمه کرامت، افاضه به دیگران است».

در میان همه آیات قرآن کریم در مورد کرامت، آیه‌ای شاخص وجود دارد که برای تمامی فرزندان آدم، کرامت را اثبات می‌کند. در این شریفه به چهار مطلب اشاره می‌شود: فرزندان آدم را کرامت و عزت بخشیدیم، فرزندان آدم را در خشکی و دریا جابه‌جا کردیم، به فرزندان آدم روزی‌های پاک نصیب نمودیم و فرزندان آدم را بر بسیاری مخلوقات برتری دادیم. قوله تعالی: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَخَلَقْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا؛ و به راستی ما فرزندان آدم را گرامی داشتیم و آنان را در خشکی و دریا [بر مرکب‌ها] بر نشانیدیم و از چیزهای پاکیزه به ایشان روزی دادیم و آنها را بر بسیاری از آفریده‌های خود برتری آشکار دادیم» (اسراء، ۷۰).

در منابع اسلامی کرامت نفس دو گونه است: کرامت ذاتی و کرامت اکتسابی. کرامت ذاتی بدین معناست که انسان به گونه‌ای آفریده شده که از لحاظ توانمندی‌ها، ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها نسبت به دیگر موجودات از مزیت بیشتری برخوردار است (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، رازی ۱۴۲۰ ق؛ به نقل از فعالی، ۱۳۹۲).

کرامت ذاتی دارای سطوح مختلفی است که عبارتند از: سطح اول، قابلیت‌های جسمی؛ سطح دوم: ظرفیت‌های شناختی؛ سطح سوم: گرایش‌های متعالی و سطح چهارم: توانمندی‌های انحصاری (شجاعی، ۱۳۸۸).

تفاسیر، کرامت را ناظر به نعمت‌هایی همچون عقل، نطق، اعتدال در خلقت، مسخر نمودن اشیاء و فهم می‌دانند. تمامی تفاسیر بر این باورند که کرامت در آیه مذکور، اشاره به کرامت ذاتی دارد (فعالی، ۱۳۹۲).

کرامت اکتسابی، حصول به کمالاتی است که انسان در پرتوی تقوا، ایمان و عمل صالح خود به دست می‌آورد. این نوع کرامت برگرفته از تلاش انسان و معیار ارزش‌های انسانی و ملاک تقرب در پیشگاه خداوند است. با چنین کرامتی می‌توان واقعاً انسانی را بر انسان دیگر برتر دانست (صادق پور، ۱۳۸۶).

بنیاد تربیت اخلاق و پرورش فکری، کرامت اکتسابی است و محور آن براساس آموزه‌های دینی، خودنگهداری، پرهیزگاری و تقوا معرفی شده است. هرکس تقوایش بیش‌تر باشد، به همان میزان از خزانه کرامت الهی بیشتر بهره‌مند می‌شود: «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ؛ کریم‌ترین شما در نزد خدا بانقواترین شماست» (حجرات، ۱۳).

حس کرامت و ارزشمندی، توجه به جنبه‌های مثبت وجود انسان و ارزش‌های درونی است. انسانی که برای خود ارزش، حرمت و کرامت قائل باشد، حتی اگر اعتقادی هم به دین نداشته باشد؛ احساس خودارزشمندی، او را از بسیاری زشتی‌ها و پستی‌ها بازمی‌دارد. خودارزش‌بخشی و بهره‌برداری درست از توانمندی‌ها و تقویت خود واقعی، پیامدهای شایسته‌ای خواهد داشت؛ به گونه‌ای که شخصیت انسان را در ابعاد مختلف شکوفا کرده، شخص را در مسیر رشد و کمال معنوی به پیش می‌برد (فعالی، ۱۳۹۲).

کرامت حافظ بسیاری از ارزش‌های الهی و انسانی است. توجه به آن و پاسداری از حریم آن، از وظایف مهم مسلمانان است. در جامعه اسلامی و در فرهنگ عملی آن، یعنی آنچه در عمل باید به آن پایبند بود، کرامت باید جایگاه رفیعی داشته باشد. با توجه به اهمیت کرامت نفس، پرورش انسان‌های کریم باید در تعلیم و تربیت اسلامی با تأکید و تقدیمی خاص مورد توجه قرار گیرد. کرامت در حفظ نظام اجتماعی نیز نقش به‌سزائی دارد؛ همچنین کرامت در حفظ سلامت روانی انسان‌ها، حفظ منابع اقتصادی، حقوق سایر ملل و استقلال کشورها مؤثر است (احمدی، ۱۳۷۹).

ملاک قرب و بُعد از ذات اقدس الهی که در پی آن، تفاوت در میزان تمتع از کرامت الهی را به همراه خواهد داشت، باید به گونه‌ای کاملاً اختیاری باشد تا انسان‌ها با تکیه بر همت و مجاهدت خود، آن را به دست آورند. همان‌طور که قرآن کریم می‌فرماید: «إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَى» (لیل، ۴) از آنجا که همت‌های آدمیان متفاوت است؛ پس کرامتی نیز که انسان‌ها کسب می‌کنند، متفاوت است (صالحی و عباسی، ۱۳۹۰).

در مورد عزت نفس تاکنون پژوهش‌های زیادی در روان‌شناسی انجام شده است. کوپر اسمیت (۱۹۸۱ و ۱۹۸۷) برای سنجش عزت نفس، مقیاسی ساخت که شامل ۵۸ ماده است. در مجموع ۵۰ ماده آن بر چهار خرده مقیاس عزت کلی، عزت نفس اجتماعی (همسالان)، عزت نفس خانوادگی (والدین) و عزت نفس تحصیلی (آموزشگاه) تقسیم شده است. بررسی‌ها در ایران و خارج از ایران بیانگر آن است که این آزمون از اعتبار^۱ (روایی) قابل قبولی برخوردار است. همچنین پایایی^۲ آزمون با محاسبه مقدار آلفای کرونباخ^۳ برای این پرسشنامه از سوی غباری بناب و حجازی (۱۳۸۶) ۰/۸۷ گزارش شده است.

مقیاس عزت نفس روزنبرگ^۴ عزت نفس کلی و ارزش شخصی را اندازه می‌گیرد. این مقیاس شامل ده عبارت کلی است که میزان رضایت از زندگی و داشتن احساس خوب در مورد خود را می‌سنجد. روزنبرگ بازآزمایی مقیاس را ۰/۹ و مقیاس‌پذیری آن را ۰/۷ گزارش کرده است (سالسالی و سیلورستون، ۲۰۰۳).^۵ ضریب آلفای کرونباخ برای این مقیاس در نوبت اول ۰/۸۷ برای مردان و ۰/۸۶ برای زنان و در نوبت دوم، ۰/۸۸ برای مردان و ۰/۸۷ برای زنان محاسبه شده است (ماکیکانگاس^۶ و همکاران، ۲۰۰۴). این مقیاس از روایی داخلی رضایت‌بخشی (۰/۷۷) برخوردار است؛ همچنین همبستگی بالایی با پرسشنامه ملی نیویورک و گاتمن در سنجش عزت نفس دارد، پس روایی محتوایی آن نیز مورد تأیید است (روزنبرگ، ۱۹۸۹؛ به نقل از علیزاده، ۱۳۸۲).

برای تعیین اعتبار علمی ابزار از روش روایی محتوایی استفاده شده است. به این صورت که پژوهشگر (علیزاده، ۱۳۸۲) پس از دستیابی به نسخه انگلیسی و ترجمه آن و استفاده از نظرات اساتید راهنما و مشاور جهت تصحیح آن، این مقیاس را در اختیار سی نفر از دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترای زبان انگلیسی دانشگاه‌های علامه طباطبایی و تربیت معلم قرار داده و از آنها خواسته است تا نخست فرم انگلیسی را پاسخ دهند، آنگاه با فاصله زمانی یک هفته فرم فارسی را نیز پاسخ دهند. اعتبار این مقیاس به روش دونیمه‌کردن، بین دو نسخه فارسی و انگلیسی از سوی وحدت‌نیا (۱۳۸۴)، ۰/۷۳ برآورد شده که از نظر آماری معنادار بوده و از نظر اجرا مشکل خاصی وجود نداشته است. درضمن اعتبار نسخه فارسی با روش بازآزمایی به فاصله ده روز نیز از سوی وحدت‌نیا (۱۳۸۴) محاسبه شده و ضریب همبستگی ۰/۷۴ به دست آمده است.

1. Validity
2. Reliability
3. Cronbach's Coefficient Alpha (□)
4. Rosenberg
5. Salsali & Silverston
6. Makikangas

نگرش عمیق به مفهوم عزت نفس این نکته را روشن می‌سازد که برای درک درست از این مفهوم و ساخت مقیاس مناسب برای آن، باید عواملی که در عزت و ارزشمندی انسان دخیل هستند، به درستی تعریف شوند؛ از سوی دیگر، تمرکز پرسشنامه‌های عزت نفس که در حال حاضر در روان‌شناسی به کار می‌روند، بیشتر بر اعتماد به نفس می‌باشد و به نظر می‌رسد که پرسشنامه‌های عزت نفس در روان‌شناسی با عزت و کرامت انسان متفاوت است و در این پرسشنامه‌ها درباره ملاک‌های واقعی عزت نفس و ارزشمندی انسان سخنی نیامده است.

با توجه به آنچه در مورد عزت و کرامت نفس در منابع اسلامی بیان شد؛ این منابع سرچشمه بزرگی از صفات مربوط به کرامت نفس هستند. در منابع اسلامی، آنچه که به عنوان ملاک و میزان احساس ارزشمندی و عزت و کرامت نفس شمرده شده، همان ویژگی‌های انسانی و اخلاقی اوست که به صورت کاملاً روشن در این منابع بیان شده و نیاز است این صفات با مطالعه و پژوهش در منابع اسلامی استخراج و ابزاری برای سنجش کرامت نفس ساخته شود. ابزاری که معرف عزت و کرامت نفس انسان و بیانگر ارزش و انسانیت وی به معنای واقعی و مبین صفات و ارزش‌های انسانی و اخلاقی بوده است و برخوردار از روایی و پایایی مناسب برای سنجش این مفهوم باشد تا به این وسیله از لحاظ علمی و عملی، خلأ موجود در بخش روانشناسی اسلامی با توجه به فرهنگ جامعه اسلامی پر شود و زمینه را برای درک هرچه بهتر مفهوم کرامت نفس فراهم کند و انطباق دقیق‌تر و بیش‌تری با مفهوم «احترام به خود» داشته باشد.

با توجه به اهمیت مفهوم کرامت نفس در علوم روان‌شناختی و ضرورت درک این مفهوم به وسیله اعماق وجود انسان که مانند محافظی او را از بیماری‌های روانی حفظ می‌کند و نیز غنی بودن منابع اسلامی از این مفهوم مهم روان‌شناختی، این پژوهش به دنبال پاسخگویی به سؤالات زیر است:

۱. روایی محتوایی سیاهه کرامت نفس چگونه است؟
۲. روایی وابسته به ملاک سیاهه کرامت نفس چگونه است؟
۳. روایی سازه سیاهه کرامت نفس براساس تحلیل عاملی چگونه است؟
۴. پایایی سیاهه کرامت نفس براساس آلفای کرونباخ چگونه است؟
۵. پایایی سیاهه کرامت نفس براساس روش بازآزمایی چگونه است؟
۶. پایایی سیاهه کرامت نفس براساس روش دونیمه‌سازی چگونه است؟
۷. نمرات استاندارد T سیاهه کرامت نفس چگونه است؟

روش پژوهش

این تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی است که به روش پیمایشی انجام شد. جامعه آماری آن شامل کلیه دانشجویان دانشگاه‌های شهرستان خمینی‌شهر در ترم اول تحصیلی سال تحصیلی ۱۳۹۶-۱۳۹۵ بودند که با استفاده از فرمول حجم نمونه کوکران و محاسبه انحراف معیار ۷۶٪ و خطای ۰/۱۰۲ حجم نمونه ۲۱۶ نفر تعیین شدند. لازم به ذکر است که نخست ۱۵ نفر از جامعه پژوهش به صورت در دسترس برای بررسی قابلیت فهم پرسشنامه انتخاب شدند و سپس مراحل آماری انجام شد. به این‌گونه که تعداد ۲۱۶ نفر از دانشجویان به شیوه طبقه‌ای نسبی انتخاب و سپس نمونه‌ای شامل ۴۰ نفر از دانشجویان دانشگاه‌های شهرستان خمینی‌شهر به شیوه در دسترس جهت ارزیابی پایایی اولیه پرسشنامه انتخاب شدند. پس از تعیین روایی محتوایی و پایایی اولیه، آزمون روی نمونه ۲۱۶ نفری اجرا شد. در مرحله بعد، برای تعیین پایایی به روش بازآزمایی، ۵۳ نفر از نمونه اصلی به شیوه نمونه‌گیری تصادفی انتخاب و به فاصله سه هفته دوباره ارزیابی شدند. در مرحله بعدی برای سنجش روایی ملاکی پرسشنامه کرامت نفس با پرسشنامه استاندارد هوش اخلاقی بروبا،^۱ دوباره بر روی ۵۳ نفر از نمونه اصلی (با انتخاب تصادفی) اجرا، بررسی و ارزیابی شد.

ابزار پژوهش

۱. پرسشنامه محقق ساخته کرامت نفس بر اساس منابع اسلامی
۲. پرسشنامه استاندارد هوش اخلاقی بروبا که برای تعیین روایی هم‌زمان در این پژوهش به کار رفت و روایی و پایایی آن به شرح زیر است:

پرسشنامه هوش اخلاقی

این پرسشنامه توسط بروبا^۱ ساخته شد. پرسشنامه هوش اخلاقی به عنوان توانایی کاربرد اصول اخلاق جهانی در اخلاقیات، اهداف و مراودات یک فرد از روی قاعده است. این پرسشنامه دارای ۴۰ سؤال است و نمره‌گذاری آن از یک تا پنج براساس طیف لیکرت در قالب پاسخگویی به گزینه‌های هرگز تا همیشه صورت می‌گیرد. نمره کلی بین ۴۰ تا ۲۰۰ است. هدف آن بررسی ابعاد مختلف هوش عاطفی (عمل کردن مبتنی بر اصول، ارزش‌ها و باورها، راستگویی، استقامت و پافشاری برای حق (ایستادگی به خاطر حقیقت)، وفای به عهد، مسئولیت‌پذیری برای تصمیم‌های شخصی، اقرار به اشتباه‌ها و شکست‌ها، پذیرش مسئولیت برای خدمت به دیگران، فعالانه

1. Breba

علاقه‌مند بودن به دیگران (اهمیت دادن خودجوش به دیگران)، توانایی در بخشش اشتباه‌های خود، توانایی در بخشش اشتباه‌های دیگران) است. روایی و پایایی این پرسشنامه در پژوهش آراسته و همکاران (۱۳۸۹) تأیید و مقدار آلفای کرونباخ برای آن ۰.۸۵٪ گزارش شده است.

مراحل ساخت پرسشنامه

برای انجام این پژوهش، نخست منابع اسلامی به منظور استخراج صفات مربوط به کرامت نفس مورد بررسی قرار گرفت. سپس گویه‌هایی متناسب با این صفات، زیر نظر کارشناسان دینی طراحی و با توجه به این گویه‌ها، پرسشنامه اولیه تهیه شد. سپس روایی محتوایی گویه‌ها، با نظر کارشناسان دینی و روان‌شناسی (شش کارشناس دینی و شش کارشناس روان‌شناسی) ارزیابی و از نظرات آنان در تهیه نهایی پرسشنامه استفاده شد. از آنجا که در برخی روایات صفت لؤم (پستی) و کرم که متضاد یکدیگر هستند، در کنار هم آمده است؛ برای بررسی وانمود اجتماعی در طراحی بعضی از گویه‌ها از صفت لؤم هم استفاده شد. در کل تعداد ۹۰ گویه با توجه به سه بعد شناختی، عاطفی و رفتاری طراحی شد که دارای طیف نمره‌گذاری لیکرتی پنج درجه‌ای ۱ تا ۵ بود. پس از آماده‌سازی پرسشنامه نهایی برای بررسی روایی، پایایی و ویژگی‌های روان‌سنجی، پرسشنامه روی جامعه مورد نظر اجرا شد. به طور خلاصه مراحل این پژوهش به شرح زیر بوده است:

۱. بررسی و مطالعه منابع اسلامی جهت استخراج ویژگی‌های افراد دارای صفت کرامت نفس (همه احادیث درباره کرامت نفس موجود در کتاب میزان‌الحکمه و در نرم‌افزار جامع‌الاحادیث بررسی شدند).

۲. طراحی گویه‌های مربوط به ویژگی‌های افراد دارای صفت کرامت نفس

۳. تدوین فرم اولیه پرسشنامه کرامت نفس براساس منابع اسلامی

۴. ارزیابی روایی محتوایی

در پایان پژوهش، تحلیل آماری این پرسشنامه با استفاده از نرم‌افزار SPSS23 و AMOS23 انجام شد. در این زمینه در فرآیند هنجاریابی از ضریب آلفای کرونباخ برای محاسبه پایایی و همچنین از ضریب همبستگی پیرسون برای تعیین پایایی به شیوه بازآزمایی و برای محاسبه روایی از روش تعیین روایی وابسته به ملاک و به منظور تأمین اعتبار سازه‌ای این پرسشنامه از روش تحلیل عاملی به شیوه اکتشافی و مجموعه آزمون‌های زیرمجموعه آن استفاده شد؛ همچنین برای تعیین مدل عاملی از چرخش واریماکس در نرم‌افزار AMOS استفاده و در پایان نمرات استاندارد Z و T نیز محاسبه شد.

نمونه تناسب پرسش‌ها با آیات و روایات

جدول ۱: شاخص‌های توصیفی پژوهش

سؤال	مستندات
نسبت به عهد و پیمانی که برگردن من است، وفادار هستم.	قال علی <small>علیه السلام</small> : الکرّم الوفاء بالذّمم (محمّدی ری‌شهری، ۱۳۶۰، ج ۱۰، ص ۸۷).
وقتی کسی را می‌بینم که به کمک نیاز دارد، پیش از اینکه از من درخواست کمک کند، برای برطرف کردن نیاز او پیش قدم می‌شوم.	قال الحسن <small>علیه السلام</small> : الاّبتداء بالعطیّه قبل المسأله (همان).

یافته‌های پژوهشی

جدول ۲، شاخص‌های توصیفی پژوهش را براساس جنسیت نشان می‌دهد.

جدول ۲: شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش به تفکیک جنس

جنس	متغیر	هوش اخلاقی	کرامت نفس		
			شناختی	عاطفی	رفتاری
مرد	میانگین	۱۵۳	۳/۷۹	۴/۱۱	۳/۸۴
	انحراف معیار	۰/۳۷	۰/۲۸	۰/۵۱	۰/۳۳
	واریانس	۰/۱۳	۰/۰۸	۰/۲۶	۰/۱۱
زن	میانگین	۱۵۴	۳/۸۶	۴/۱۴	۳/۹۰
	انحراف معیار	۰/۳۶	۰/۳۰	۰/۳۷	۰/۳۱
	واریانس	۰/۱۳	۰/۰۹	۰/۱۳	۰/۱۰

با توجه به نتایج جدول ۲، شاخص‌های میانگین، انحراف معیار و واریانس در دو گروه زن و مرد نزدیک به یکدیگر هستند. برای پاسخ به سؤالات پژوهش از جمله بررسی انواع روایی و پایایی سیاهه کرامت نفس محاسبات آماری استنباطی انجام شد که در ادامه خواهد آمد.

سؤال اول پژوهش: روایی محتوایی سیاهه کرامت نفس چگونه است؟

براساس نظر دوازده نفر از کارشناسان روانشناسی و متخصصان دینی ضریب روایی محتوایی (CVR) به شرح جدول ۳ محاسبه شد. محاسبه ضریب روایی محتوایی هر گویه بدین صورت است: تعداد پاسخ‌های مناسب منهای بر نصف پاسخگویان تقسیم بر نصف پاسخگویان؛ بدین ترتیب ضریب لاوشه محاسبه شد که نتایج آن در جدول زیر آمده است:

جدول ۳: ضرایب شاخص روایی محتوایی (CVR) گویه‌های پرسشنامه اولیه

ردیف	سؤالات مربوط به هر مؤلفه	مناسب	تاحدی مناسب	نامناسب	ضریب لاوشه
۱	احترام گذاشتن به دیگران را احترام به خودم می‌دانم.	۸	۴	۰	۰/۳۳۳
۲	در انجام کارها هم به نتایج دنیوی و هم به جزای آخرتی آنها می‌اندیشم.	۱۲	۰	۰	۱/۰۰۰
۳	باور دارم خداوند ناظر بر اعمال من است.	۶	۱	۵	۰/۰۰۰
۴	نیکی کردن به دیگران را وظیفه خود می‌دانم.	۱۱	۱	۰	۰/۸۲۳
۵	تجملات دنیایی از نظر من کوچک و بی‌مقدار هستند.	۱۰	۱	۱	۰/۶۶۷
۶	جمع کردن مال دنیا بیشتر از انفاق آن مال برای من اهمیت دارد.	۹	۲	۱	۰/۵۰۰
۷	آن چه را که برای خودم می‌پسندم، برای دیگران هم همان را می‌پسندم.	۱۲	۰	۰	۱
۸	هر چقدر که دیگران به من خوبی کنند، من فکر می‌کنم این کار وظیفه آنهاست.	۵	۵	۲	-۰/۱۶۷
۹	برای خواهش‌های نفسانی خود ارزشی قائل نیستم.	۹	۲	۱	۰/۵۰۰
۱۰	به نظر من خساست یکی از بدترین ویژگی‌های افراد است.	۹	۲	۱	۰/۵۰۰
۱۱	در عین حال که تلاش خود را انجام می‌دهم، باور دارم که آنچه خدا برایم مقدر کرده، بهترین است.	۱۰	۱	۱	۰/۶۶۷
۱۲	مال و دارایی خود را نشانه افتخار و ارزش می‌دانم.	۹	۳	۰	۰/۵۰۰
۱۳	در صورتیکه صاحب مقامی شوم، مردم در نظرم خوار و بی‌ارزش می‌شوند.	۹	۲	۱	۰/۵۰۰
۱۴	به نظر من، شرم و حیای درونی انسان مانع انجام بسیاری از رفتارهای ناپسند او می‌شود.	۱۰	۲	۰	۰/۶۶۷
۱۵	خودم را در سختی‌ها و مشکلات مردم شریک می‌دانم.	۱۰	۲	۰	۰/۶۶۷
۱۶	اگر بخشش خود را از کسی دریغ کنم، احساس می‌کنم کار ناپسندی انجام داده‌ام.	۱۰	۱	۱	۰/۶۶۷
۱۷	از التماس کردن دیگران به خودم لذت می‌برم.	۹	۲	۱	۰/۵۰۰
۱۸	اطرافیانم از سودرسانی من به خودشان قطع امید کرده‌اند.	۶	۱	۵	۰/۰۰
۱۹	اگر به کسی کمکی بکنم، آن شخص در نظر من بی‌ارزش می‌شود.	۸	۴	۰	۰/۳۳۳
۲۰	من از غذا خوردن احساس لذت بیشتری می‌کنم تا غذا دادن به دیگران.	۱۰	۰	۲	۰/۶۶۷
۲۱	وقتی با کسی اختلافی پیدا کنم، کینه او را به دل می‌گیرم.	۱۰	۱	۱	۰/۶۶۷
۲۲	هنگامی که به کسی بخششی کنم، احساس بدی نسبت به او پیدا می‌کنم.	۹	۳	۰	۰/۵۰۰
۲۳	نسبت به پذیرش خواری و ذلت تنفر دارم.	۹	۲	۱	۰/۵۰۰
۲۴	ویژگی‌های اخلاقی مثبتی که درون من وجود دارد، نسبت به دارایی‌ها و اموالی که دارم، بیشتر به من احساس شادمانی و نشاط می‌دهد.	۱۰	۲	۰	۰/۶۶۷
۲۵	اطرافیانم در معاشرت با من احساس امنیت می‌کنند.	۸	۴	۰	۰/۳۳۳
۲۶	از مشاهده درد و رنج دیگران احساس ناراحتی نمی‌کنم.	۹	۳	۰	۰/۵۰۰
۲۷	چنانچه کسی به من اعتماد کند، تا پایان راه او را همراهی می‌کنم.	۱۰	۰	۲	۰/۶۶۷
۲۸	در مشکلات و فراز و نشیب‌های زندگی، انسان صبوری هستم.	۱۰	۲	۰	۰/۶۶۷

ردیف	سوالات مربوط به هر مؤلفه	مناسب	تأحدی مناسب	نامناسب	ضریب لاوشه
۲۹	اگر از وقت خود استفاده‌ی درستی نکنم، ناراحت و متأثر می‌شوم.	۹	۳	۰	۰/۵۰۰
۳۰	در صورتی که شخصی در مورد من خطایی مرتکب شود، خطای او را تحمل می‌کنم.	۱۰	۲	۰	۰/۶۶۷
۳۱	همه توان خود را در جهت رسیدن به اهدافم به کار می‌برم.	۹	۳	۰	۰/۵۰۰
۳۲	اگر از وطن خود دور شوم، برای بازگشت به وطن اشتیاق دارم.	۹	۲	۱	۰/۵۰۰
۳۳	موقع عصبانیت خشم خود را کنترل می‌کنم.	۱۲	۰	۰	۱
۳۴	موقعی که از خطای دیگران گذشت کنم، احساس موفقیت می‌کنم.	۱۰	۰	۲	۰/۶۶۷
۳۵	با زیردستانم مهربان هستم.	۱۰	۲	۰	۰/۶۶۷
۳۶	وقتی به دیگران نیازمند می‌شوم، از آنها انتظار کمک ندارم.	۹	۲	۱	۰/۵۰۰
۳۷	وقتی خطایی از دوست من سر بزنم، من به دنبال پیدا کردن عذری برای او هستم.	۸	۴	۰	۰/۳۳۳
۳۸	در حد توانم از انجام هیچ کمکی به دیگران دریغ نمی‌کنم.	۱۱	۱	۰	۰/۸۳۳
۳۹	برای حفظ آبروی خود، حاضر از مال و دارایی‌ام بگذرم.	۱۱	۱	۰	۰/۸۳۳
۴۰	بدون آن‌که در مورد کاری فکر کنم، آن کار را انجام می‌دهم.	۶	۴	۲	۰/۰۰
۴۱	هرگاه کار خوبی در حق دیگران انجام دهم، همواره در نظرم می‌ماند.	۹	۳	۰	۰/۵۰۰
۴۲	وقتی کسی را می‌بینم که به کمک نیاز دارد، پیش از اینکه از من درخواست کمک کند، برای برطرف کردن نیاز او پیش قدم می‌شوم.	۱۲	۰	۰	۱
۴۳	به خویشاوندانم رسیدگی می‌کنم.	۱۲	۰	۰	۱
۴۴	در هنگام هجوم دشمن، هر چه را که دارم تسلیم می‌کنم تا جان خود را نجات دهم.	۱۰	۰	۲	۰/۶۶۷
۴۵	نسبت به عهد و پیمانی که برگردن من است، وفادار هستم.	۱۲	۰	۰	۱
۴۶	در بین اطرافیانم به انسان خوش‌برخورد و خوشرویی معروفم.	۱۱	۱	۰	۰/۸۳۳
۴۷	حتی وقتی خودم هم نیاز دارم، باز هم به دیگران بخشش می‌کنم.	۱۰	۲	۰	۰/۶۶۷
۴۸	در مورد همه مسائلی که می‌شنوم، اظهارنظر می‌کنم.	۸	۲	۲	۰/۳۳۳
۴۹	در صورتی که اطرافیانم به من احترام بگذارند، این احترام سبب بهتر شدن رفتار من می‌شود.	۹	۲	۱	۰/۵۰۰
۵۰	چنانچه صاحب‌قدرتی شوم که بتوانم انتقام خود را از کسانی بگیرم که به من بدی کرده‌اند، نسبت به آنان گذشت می‌کنم.	۱۱	۱	۰	۰/۸۳۳
۵۱	نسبت به همسایه‌های خود احساس مسئولیت می‌کنم.	۱۱	۰	۱	۰/۸۳۳
۵۲	در رفتار با دیگران خودم را به زحمت و تکلف نمی‌اندازم.	۸	۱	۳	۰/۳۳۳
۵۳	نمی‌توانم نسبت به گرفتاری دیگران بی‌تفاوت باشم.	۱۱	۱	۰	۰/۸۳۳
۵۴	هرگاه دوستم به من هدیه‌ای بدهد، آن هدیه را قبول می‌کنم.	۱۰	۲	۰	۰/۶۶۷
۵۵	هنگامی که به دیگران نیاز پیدا می‌کنم، آن قدر اصرار می‌کنم که آنها را مجبور به کمک کردن کنم.	۱۰	۱	۱	۰/۶۶۷
۵۶	موقعی که به دیگران نیکی می‌کنم، احساس موفقیت می‌کنم.	۱۰	۲	۰	۰/۶۶۷
۵۷	از کارهایی که دین من برای من حرام دانسته، دوری می‌کنم.	۵	۵	۲	۰/۱۶۷
۵۸	وقتی با دیگران اختلافی پیدا کنم، به آنها توهین می‌کنم.	۱۰	۱	۱	۰/۶۶۷
۵۹	از انجام کارهای زشت و ناپسند دوری می‌کنم.	۹	۳	۰	۰/۵۰۰
۶۰	موقعی که به دیگران نیکی می‌کنم، باز هم به دنبال نیکی	۱۱	۱	۰	۰/۸۳۳

ردیف	سوالات مربوط به هر مؤلفه	مناسب	تأحدی مناسب	نامناسب	ضریب لاوشه
	کردن بیشتر به آنها هستیم.				
۶۱	در صورتی که به مقام و قدرتی برسیم، نقاط ضعف اخلاقی من آشکار خواهد شد.	۹	۲	۱	۰/۵۰۰
۶۲	برای دیگران خیرخواهی می‌کنم.	۱۲	۰	۰	۱
۶۳	وقتی خواسته‌ای دارم که مربوط به امیال نفسانی من است، در آن لحظه خودم را کنترل می‌کنم تا بتوانم آن خواسته را از راه درست برآورده کنم.	۱۰	۱	۱	۰/۶۶۷
۶۴	کمک‌های دیگران به خودم را فراموش می‌کنم.	۱۱	۱	۰	۰/۸۳۳
۶۵	در صورتی که کسی به من بدی کند، در انتقام گرفتن از او عجله نمی‌کنم.	۶	۴	۲	۰/۱۰۰۰
۶۶	در رفتار با دیگران روراست هستم.	۱۰	۲	۰	۰/۶۶۷
۶۷	حتی اگر دوست من اهل بخشش به من نباشد، باز هم من به او بخشش می‌کنم.	۱۲	۰	۰	۱
۶۸	در نگه‌داشتن رابطه دوستی با دوستان قدیمی‌ام کوشا هستم.	۱۱	۱	۰	۰/۸۳۳
۶۹	در جلساتی که یاد خدا برده می‌شود، زیاد شرکت می‌کنم.	۱۰	۱	۱	۰/۶۶۷
۷۰	اطرافیانم، من را انسان شجاعی می‌دانند.	۹	۲	۱	۰/۵۰۰
۷۱	از دروغ گفتن پرهیز می‌کنم.	۱۲	۰	۰	۱
۷۲	اگر به خاطر انجام خطایی کسی را تهدید کرده باشم، از به انجام رساندن تهدید خود صرف‌نظر می‌کنم.	۹	۳	۰	۰/۵۰۰
۷۳	وقتی دوست من رابطه‌اش را با من قطع کند، من رابطه‌ام را با او قطع نمی‌کنم.	۱۱	۱	۰	۰/۸۳۳
۷۴	پاسخ بدی‌های دیگران را با خوبی می‌دهم.	۱۲	۰	۰	۱
۷۵	سعی می‌کنم با انجام کارهای خوب در دنیا، ترازوی اعمال خود را در آخرت سنگین کنم.	۶	۱	۵	۰/۱۰۰۰
۷۶	در برابر اشتباه‌های دیگران خود را به بی‌خبری می‌زنم.	۱۱	۱	۰	۰/۸۳۳
۷۷	اگر به کسی وعده‌ای دهم، در کوتاه‌ترین زمان به وعده‌ام وفا می‌کنم.	۱۲	۰	۰	۱
۷۸	از همنشینی با انسان‌های پست و فرومایه پرهیز می‌کنم.	۱۰	۱	۱	۰/۶۶۷
۷۹	از خوبی و لطف اندک دیگران در حق خودم سپاسگزاری می‌کنم.	۱۰	۲	۰	۰/۶۶۷
۸۰	از نعمت‌هایی که خداوند به من داده، در راه درست استفاده می‌کنم.	۱۰	۱	۱	۰/۶۶۷
۸۱	با اطرافیانم بداخلاقی می‌کنم.	۹	۲	۱	۰/۵۰۰
۸۲	نمی‌توانم نسبت به ظلم و بی‌عدالتی بی‌تفاوت باشم.	۱۰	۱	۱	۰/۶۶۷
۸۳	اگر کار ناپسندی انجام دهم، از ادامه دادن آن صرف‌نظر می‌کنم.	۸	۲	۲	۰/۳۳۳
۸۴	به نحو شایسته‌ای از مهمان خود پذیرایی می‌کنم.	۱۱	۱	۰	۰/۸۳۳
۸۵	سعی می‌کنم از کمترین امکانات زندگی‌ام، بیشترین استفاده را بکنم.	۱۰	۲	۰	۰/۶۶۷
۸۶	در صورتی که خطایی از دیگران سر بزند؛ در کوتاه‌ترین زمان، آنها را می‌بخشیم.	۱۲	۰	۰	۱
۸۷	بدون هیچ‌گونه چشم‌داشتی در حق دیگران، خوبی می‌کنم.	۱۰	۱	۱	۰/۶۶۷
۸۸	انجام کارهای دشوار برای من دلپذیر است.	۱۰	۱	۱	۰/۶۶۷
۸۹	هنگامی که کار خوب دیگران را به خوبی جواب نمی‌دهم، احساس خوشحالی می‌کنم.	۷	۲	۳	۰/۱۶۷
۹۰	وظایف خود را به صورت درست و شایسته‌ای انجام می‌دهم.	۱۰	۲	۰	۰/۶۶۷

همانطور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، تعداد ۹۰ گویه طراحی شد که تعداد ۵۵ گویه را کارشناسان دینی و روانشناسی (۱۲ نفر) تأیید کردند؛ به این صورت که تعداد ۵۵ گویه دارای ضریب محتوایی مطلوب (بالاتر از ۰/۵۶) بود. در نتیجه پرسشنامه با ۵۵ گویه دارای روایی محتوایی مطلوب تهیه شد؛ همچنین می‌توان گفت از نظر متخصصان سیاهه کرامت نفس دارای قابلیت فهم نیز بوده است.

سؤال دوم پژوهش: روایی وابسته به ملاک سیاهه کرامت نفس چگونه است؟

جدول ۴: همبستگی کرامت نفس و هوش اخلاقی

متغیر	هوش اخلاقی
کرامت نفس	۰/۷۳۳
سطح معناداری	۰/۰۰۰

با توجه به جدول ۴، همبستگی پیرسون بین دو متغیر کرامت نفس و هوش اخلاقی نشان می‌دهد شدت رابطه ۰/۷۳۳ است که همبستگی زیاد بین دو متغیر را نشان می‌دهد. این میزان همبستگی در سطح ۰/۰۰۰ معنادار بوده است و با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت بین دو متغیر همبستگی وجود دارد؛ همچنین می‌توان گفت روایی وابسته به ملاک تأیید شده است.

سؤال سوم پژوهش: روایی سازه سیاهه کرامت نفس چگونه است؟

جهت پاسخ به سوال سوم تحلیل عاملی اجرا و با استفاده از AMOS مدل عاملی مرتبه اول کرامت نفس به طور مستقل ارزیابی شده است.

تحلیل عاملی ابزار اندازه‌گیری

برای تحلیل عاملی از روش مؤلفه‌های اصلی و تحلیل عاملی اکتشافی و از چرخش واریماکس استفاده شده است. جدول خروجی زیر نشان می‌دهد میزان KMO و ضریب کرویت بارتلت گویای قابلیت ماده‌های مقیاس برای انجام تحلیل عاملی است.

جدول ۵: خلاصه نتایج تحلیل عاملی

شاخص	میزان
KMO	۰/۷۲۸
آزمون کرویت بارتلت	۶۲ / ۶۸۳۰
درجه آزادی	۳۱۶۰
سطح معناداری	۰/۰۰۰

با توجه به جدول ۵، برای شاخص KMO مقدار $0/728$ بدست آمد که مقدار بسیار مناسبی است. آزمون بارتلت نشان می‌دهد که آیا ماتریس همبستگی شناخته شده برای یافتن مدل عاملی مناسب است یا خیر؛ به عبارت دیگر، آیا از داده‌ها می‌توان عامل یا عامل‌هایی یافت یا خیر؟ آزمون بارتلت فرضیه صفری را اندازه می‌گیرد که بر مبنای آن همبستگی بین متغیرها برای تحلیل عاملی وجود ندارد. سطح معناداری محاسبه شده نشان‌دهنده ردّ این فرضیه صفر است.

جدول ۶: تحلیل عاملی اکتشافی سیاهه کرامت نفس

عامل	مجموع مجذورات استخراج شده			ارزش ویژه اولیه		
	درصد تراکمی	درصد واریانس	کل	درصد تراکمی	درصد واریانس	کل
۱	۱۴/۴۶۹	۱۴/۴۶۹	۱۱/۵۷۵	۱۴/۴۶۹	۱۴/۴۶۹	۱۱/۵۷۵
۲	۱۹/۲۹۵	۴/۸۲۶	۳/۸۶۱	۱۹/۲۹۵	۴/۸۲۶	۳/۸۶۱
۳	۲۳/۰۹۸	۳/۸۰۳	۳/۰۴۳	۲۳/۰۹۸	۳/۸۰۳	۳/۰۴۳
۴	۲۶/۵۰۷	۳/۴۰۸	۲/۷۲۷	۲۶/۵۰۷	۳/۴۰۸	۲/۷۲۷
۵	۲۹/۶۱۴	۳/۱۰۸	۲/۴۸۶	۲۹/۶۱۴	۳/۱۰۸	۲/۴۸۶
۶	۳۲/۵۴۱	۲/۹۲۷	۲/۳۴۶	۳۲/۵۴۱	۲/۹۲۷	۲/۳۴۱
۷	۳۵/۲۸۹	۲/۷۴۸	۲/۱۹۸	۳۵/۲۸۹	۲/۷۴۸	۲/۱۹۸
۸	۳۷/۹۵۴	۲/۶۶۵	۲/۱۳۲	۳۷/۹۵۴	۲/۶۶۵	۲/۱۳۲
۹	۴۰/۵۲۸	۲/۵۷۴	۲/۰۵۹	۴۰/۵۲۸	۲/۵۷۴	۲/۰۵۹
۱۰	۴۲/۸۶۴	۲/۳۳۶	۱/۸۶۹	۴۲/۸۶۴	۲/۳۳۶	۱/۸۶۹
۱۱	۴۵/۰۷۶	۲/۲۱۳	۱/۷۷۰	۴۵/۰۷۶	۲/۲۱۳	۱/۷۷۰
۱۲	۴۷/۱۷۸	۲/۱۰۲	۱/۶۸۱	۴۷/۱۷۸	۲/۱۰۲	۱/۶۸۱
۱۳	۴۹/۱۲۴	۱/۹۴۶	۱/۵۵۷	۴۹/۱۲۴	۱/۹۴۶	۱/۵۵۷
۱۴	۵۱/۰۲۴	۱/۹۰۰	۱/۵۲۰	۵۱/۰۲۴	۱/۹۰۰	۱/۵۲۰
۱۵	۵۲/۸۶۷	۱/۸۴۳	۱/۴۷۴	۵۲/۸۶۷	۱/۸۴۳	۱/۴۷۴
۱۶	۵۴/۶۲۲	۱/۷۵۶	۱/۴۰۴	۵۴/۶۲۲	۱/۷۵۶	۱/۴۰۴
۱۷	۵۶/۲۸۳	۱/۶۶۱	۱/۳۲۹	۵۶/۲۸۳	۱/۶۶۱	۱/۳۲۹
۱۸	۵۷/۹۰۲	۱/۶۱۹	۱/۲۹۵	۵۷/۹۰۲	۱/۶۱۹	۱/۲۹۵
۱۹	۵۹/۴۹۱	۱/۵۸۹	۱/۲۷۱	۵۹/۴۹۱	۱/۵۸۹	۱/۲۷۱
۲۰	۶۱/۰۵۰	۱/۵۵۹	۱/۲۴۷	۶۱/۰۵۰	۱/۵۵۹	۱/۲۴۷
۲۱	۶۲/۵۰۳	۱/۴۵۳	۱/۱۶۳	۶۲/۵۰۳	۱/۴۵۳	۱/۱۶۳
۲۲	۶۳/۹۱۷	۱/۴۱۳	۱/۱۳۱	۶۳/۹۱۷	۱/۴۱۳	۱/۱۳۱
۲۳	۶۵/۲۸۲	۱/۳۶۵	۱/۰۹۲	۶۵/۲۸۲	۱/۳۶۵	۱/۰۹۲
۲۴	۶۶/۶۱۸	۱/۳۳۷	۱/۰۶۹	۶۶/۶۱۸	۱/۳۳۷	۱/۰۶۹
۲۵	۶۷/۹۱۴	۱/۲۹۵	۱/۰۳۶	۶۷/۹۱۴	۱/۲۹۵	۱/۰۳۶
۲۶	۶۹/۱۷۴	۱/۲۶۰	۱/۰۰۸	۶۹/۱۷۴	۱/۲۶۰	۱/۰۰۸
۲۷				۷۰/۳۵۸	۱/۱۸۴	۰/۹۴۷
۲۸				۷۱/۵۲۴	۱/۱۶۶	۰/۹۳۳

جدول ۶ نشان می‌دهد که مجموع سؤالات پرسشنامه را در ۲۶ عامل می‌توان دسته‌بندی کرد که در مجموع ۶۹/۱۷ درصد واریانس متغیر مورد نظر (کرامت نفس) را تبیین می‌کنند. عامل اول به تنهایی ۱۴/۴ درصد از واریانس یا تغییرپذیری متغیرها را تبیین می‌کند. این عامل مهم‌ترین عامل ابزار اندازه‌گیری است. هر یک از عوامل دیگر، گرچه میزان تبیین متغیرها را توضیح داده‌اند؛ ولی به نسبت عامل اول سهم کمتری داشته‌اند و به عبارت ساده‌تر، هرچند ابزار اندازه‌گیری عامل‌های دیگری دارد، اما یک عامل اساسی دارد.

جدول ۷: سؤالات و بارهای عاملی ابعاد پرسشنامه

سؤال و بار عاملی		سؤال و بار عاملی		سؤال و بار عاملی		سؤال و بار عاملی		سؤال و بار عاملی		عامل یا مؤلفه		
s42	۰/۴۰۳	s36	۰/۴۲۷	s33	۰/۴۶۹	s72	۰/۴۹۱	s44	۰/۵۳۱	S73	۰/۶۱۶	عامل یا مؤلفه ۱
s28	۰/۴۰۱	s31	۰/۴۲۱	s77	۰/۴۶۱	s13	۰/۴۹۱	s67	۰/۵۰۶	S80	۰/۶۰۰	
		s6	۰/۴۲۱	s40	۰/۴۵۹	s32	۰/۴۸۸	s78	۰/۵۰۲	s3	۰/۵۷۰	
		s20	۰/۴۱۲	s53	۰/۴۵۳	s69	۰/۴۸۳	s51	۰/۴۹۸	S60	۰/۵۶۹	
		s16	۰/۴۰۷	s25	۰/۴۴۹	s2	۰/۴۷۹	s38	۰/۴۹۶	S74	۰/۵۶۳	
		s57	۰/۴۰۴	s64	۰/۴۴۶	s79	۰/۴۷۱	s56	۰/۴۹۴	S47	۰/۵۵۲	
				S18	۰- /۴۴۲	S66	۰- /۴۴۲	S27	۰- /۴۵۸	S11	۰/۴۷۹	عامل یا مؤلفه ۲
								S52	۰- /۴۱۶	S15	۰- /۴۱۷	عامل یا مؤلفه ۳

در جدول ۷، تعداد مؤلفه‌های اساسی ابزار اندازه‌گیری و بارهای عاملی به ترتیب از زیاد به کم مرتب شده است. بارهای عاملی کمتر از ۰/۴ نیز حذف شده‌اند. با توجه به یافته‌های جدول ۷ مشاهده می‌شود که برای مؤلفه اول بزرگ‌ترین بار عاملی مربوط به سؤال ۷۳ است با بار عاملی ۰/۶۱۶ و به ترتیب به شکل ستونی ادامه می‌یابد تا کوچک‌ترین بار عاملی این مؤلفه که سؤال ۲۸ با بار عاملی ۰/۴۰۱ است؛ همچنین بارهای عاملی مؤلفه‌های دوم و سوم در جدول قابل مشاهده است. با توجه به نتایج به دست آمده از تحلیل عاملی، تعداد ۳۲ سؤال انتخاب شدند که بیشترین واریانس را تبیین می‌کردند و مربوط عامل اول بودند. به نظر می‌رسد به جای ۵۵ سؤال که تنها یک بعد را اندازه‌گیری می‌کند، ۳۲ سؤال اساسی این ابزار می‌تواند همان عامل را اندازه‌گیری کند. مبنای انتخاب این ۳۲ سؤال با توجه به نتایج حاصل از تحلیل عاملی، سؤالاتی بوده که بار عاملی بیش از

۰/۴ داشته‌اند و همگی مربوط به عامل اساسی و مهم اول بوده‌اند. در جدول ۸ محتوای این ۳۲ سؤال و بار عاملی آنها مشخص شده است.

جدول ۸: محتوای ۳۲ عاملی پژوهش

بار	ماده مقیاس	بار	ماده مقیاس
۰/۶۲۳	از نعمت‌هایی که خداوند به من داده، در راه درست استفاده می‌کنم.	۰/۴۶۵	در انجام کارها هم به نتایج دنیوی و هم به جزای آخرتی آنها می‌اندیشم.
۰/۶۰۸	بدون هیچ‌گونه چشم‌داشتی در حق دیگران خوبی می‌کنم.	۰/۵۰۵	در صورتی که خطایی از دیگران سربرزند، در کوتاه‌ترین زمان آنها را می‌بخشم.
۰/۶۰۵	نیکی کردن به دیگران را وظیفه خود می‌دانم.	۰/۴۸۵	مواقعی که از خطای دیگران گذشت کنم، احساس موفقیت می‌کنم.
۰/۵۹۲	حتی اگر دوست من اهل بخشش به من نباشد، من باز هم به او بخشش می‌کنم.	۰/۴۷۹	به نحو شایسته‌ای از مهمان خود پذیرایی می‌کنم.
۰/۵۸۸	وظایف خود را به صورت درست و شایسته ای انجام می‌دهم.	۰/۴۹۰	به خویشاوندانم رسیدگی می‌کنم.
۰/۶۰۷	نمی‌توانم نسبت به گرفتاری دیگران بی‌تفاوت باشم.	۰/۴۷۵	موقعی که به دیگران نیکی می‌کنم، احساس موفقیت می‌کنم.
۰/۶۰۱	حتی وقتی خودم هم نیاز دارم، باز هم به دیگران بخشش می‌کنم.	۰/۴۳۶	چنانچه کسی به من اعتماد کند، تا پایان راه او را همراهی می‌کنم.
۰/۵۳۳	پاسخ بدی‌های دیگران را با خوبی می‌دهم.	۰/۴۴۰	از دروغ گفتن پرهیز می‌کنم.
۰/۵۰۳	سعی می‌کنم از کمترین امکانات زندگی‌ام، بیشترین استفاده را بکنم.	۰/۴۷۴	در حد توانم از انجام هیچ کمکی به دیگران دریغ نمی‌کنم.
۰/۵۴۱	وقتی به دیگران نیکی می‌کنم، باز هم به دنبال نیکی کردن بیشتر به آنها هستم.	۰/۴۱۶	موقع عصبانیت، خشم خود را کنترل می‌کنم.
۰/۵۱۷	وقتی کسی را می‌بینم که به کمک نیاز دارد، پیش از اینکه از من درخواست کمک کند، برای برطرف کردن نیاز او پیش قدم می‌شوم.	۰/۴۱۵	آنچه را که برای خودم می‌پسندم، برای دیگران هم همان را می‌پسندم.
۰/۵۲۸	برای دیگران خیرخواهی می‌کنم.	۰/۴۱۲	وقتی با کسی اختلافی پیدا کنم، کینه‌ی او را به دل می‌گیرم.
۰/۴۵۷	از خوبی و لطف اندک دیگران در حق خودم، سپاسگزاری می‌کنم.	۰/۴۰۷	من از غذا خوردن احساس لذت بیشتری می‌کنم تا غذا دادن به دیگران.
۰/۵۴۳	خودم را در سختی‌ها و مشکلات مردم شریک می‌دانم.	۰/۳۵۹	وقتی خواسته‌ای دارم که مربوط به امیال نفسانی من است، در آن لحظه خودم را کنترل می‌کنم تا بتوانم آن خواسته را از راه درست برآورده کنم.
۰/۴۹۷	مواقعی که از خطای دیگران گذشت کنم، احساس موفقیت می‌کنم.	۰/۴۰۳	نسبت به عهد و پیمانی که بر گردن من است، وفادار هستم.
۰/۵۰۵	اگر به کسی وعده‌ای بدهم، در کوتاه‌ترین زمان، به وعده‌ام وفا می‌کنم.	۰/۴۰۱	در صورتی که شخصی در مورد من خطایی مرتکب شود، خطای او را تحمل می‌کنم.

مطابق جدول ۸، سؤال «از نعمت‌هایی که خداوند به من داده، در راه درست استفاده می‌کنم»، بیشترین بار عاملی را در مؤلفه اول داشته و جزء سؤالات انتخاب شده در فرم ۳۲ سؤالی کرامت نفس بوده است و پس از آن سؤال «بدون هیچ‌گونه چشم‌داشتی در حق دیگران خوبی می‌کنم» قرار دارد. سایر موارد در جدول مشاهده می‌شود. آخرین سؤال این فرم عبارت است از: «در صورتی که شخصی در مورد من خطایی مرتکب شود، خطای او را تحمل می‌کنم». جهت اطمینان از نتایج فرم ۳۲ سؤالی هنجاریابی شده یک بار دیگر تحلیل عاملی اجرا، پس از انتخاب این داده‌ها دوباره تحلیل عاملی انجام شد. نتایج به شرح زیر است.

جدول ۹: خلاصه نتایج تحلیل عاملی برای فرم ۳۲ سؤالی

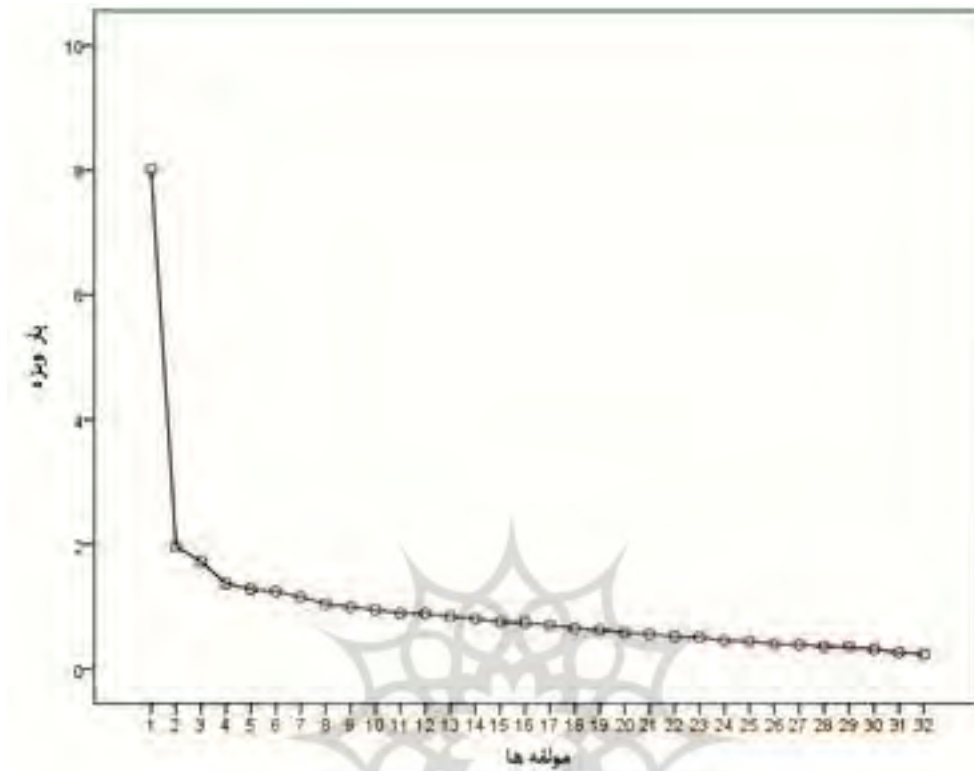
شاخص	میزان
KMO	۰/۸۵۶
آزمون کروییت بارنلت	۲۰۷۲/۵۸
درجه آزادی	۴۹۶
سطح معناداری	۰/۰۰۰

براساس جدول ۹، برای شاخص KMO مقدار ۰/۸۵۶ بدست آمد که مقدار بسیار مناسبی است. در ادامه جدول ۱۰ میزان تحلیل عاملی اکتشافی سیاهه کرامت نفس را نشان می‌دهد.

جدول ۱۰: تحلیل عاملی اکتشافی سیاهه ۳۲ سؤالی کرامت نفس

عامل	ارزش ویژه اولیه			مجموع مجذورات استخراج شده		
	کل	درصد واریانس	درصد تراکمی	کل	درصد واریانس	درصد تراکمی
۱	۸/۰۱۱	۲۵/۰۳۴	۲۵/۰۳۴	۸/۰۱۱	۲۵/۰۳۴	۲۵/۰۳۴
۲	۱/۹۶۳	۶/۱۳۵	۳۱/۱۶۹			
۳	۱/۷۲۴	۵/۳۸۷	۳۶/۵۵۶			
۴	۱/۳۶۸	۴/۳۷۴	۴۰/۸۳۰			
۵	۱/۲۷۸	۳/۹۹۴	۴۴/۸۲۴			
۶	۱/۲۳۸	۳/۸۶۹	۴۸/۶۹۳			
۷	۱/۱۵۴	۳/۶۰۷	۵۲/۳۰۰			
۸	۱/۰۴۱	۳/۲۵۴	۵۵/۵۵۴			

جدول ۱۰ نشان می‌دهد مجموع ۳۲ سؤال پرسشنامه یک عامل را تشکیل می‌دهند که مجموعاً ۲۵ درصد از واریانس کرامت نفس را تبیین می‌کنند. نمودار زیر، مطالب یادشده را بهتر نشان می‌دهد:

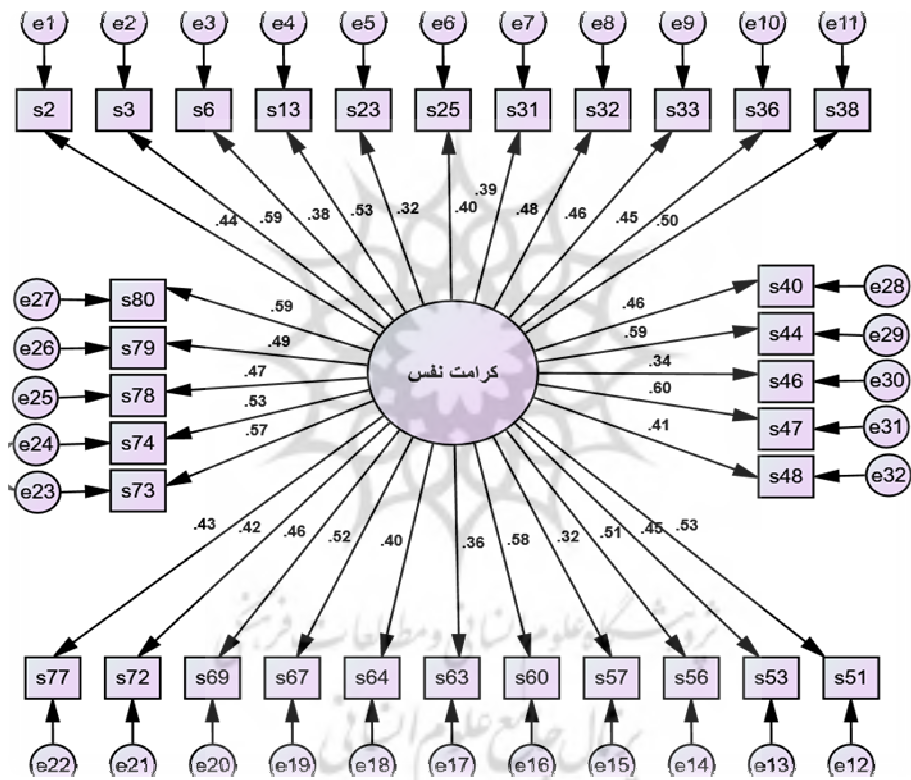
نمودار ۱: سنگریزه مربوط به عامل‌های فرم ۳۲ سؤالی ابزار اندازه‌گیری

نمودار سنگریزه نشان می‌دهد فرم ۳۲ سؤالی یک مؤلفه اساسی و مهم دارد. بارهای عاملی سؤالات انتخاب شده، پس از اجرای تحلیل عاملی بزرگ‌تر از $0/3$ شده است؛ همچنین جدول ۱۱، میزان بار عاملی فرم ۳۲ سؤالی را نشان می‌دهد که به شرح زیر است:

جدول ۱۱: سؤالات و بارهای عاملی فرم ۳۲ سؤالی

سؤال و بارعاملی	سؤال و بارعاملی	سؤال و بارعاملی	سؤال و بارعاملی	سؤال و بارعاملی	سؤال و بارعاملی	سؤال و بارعاملی	سؤال و بارعاملی	سؤال و بارعاملی	سؤال و بارعاملی	سؤال و بارعاملی	عامل یا مؤلفه	
s63	۰/۳۸۸	s25	۰/۴۳۶	s77	۰/۴۷۹	s79	۰/۵۰۵	s74	۰/۵۸۸	s73	۰/۶۲۳	عامل یا مؤلفه ۱
s46	۰/۳۶۵	s48	۰/۴۳۴	s53	۰/۴۷۵	s78	۰/۵۰۳	s13	۰/۵۴۳	s80	۰/۶۰۸	
s23	۰/۳۶۳	s31	۰/۴۱۶	s36	۰/۴۷۴	s32	۰/۴۹۷	s51	۰/۵۴۱	s47	۰/۶۰۷	
s57	۰/۳۵۹	s6	۰/۴۱۵	s2	۰/۴۶۵	s69	۰/۴۹۴	s67	۰/۵۳۳	s3	۰/۶۰۵	
				s72	۰/۴۵۷	s40	۰/۴۹۰	s56	۰/۵۲۸	s44	۰/۶۰۱	
				s64	۰/۴۴۰	s33	۰/۴۸۵	s38	۰/۵۱۷	s60	۰/۵۹۲	

با اجرای دوباره تحلیل عاملی روی ۳۲ سؤال انتخاب‌شده، یک عامل استخراج شد که نتایج در جدول ۱۱ مشاهده می‌شود. تمامی بارهای عاملی از ۰/۳ بزرگ‌تر است؛ همچنین تنها چهار سؤال ۶۳ و ۴۶ و ۲۳ و ۵۷ بار عاملی کمتر از ۰/۴ دارند و ۲۸ سؤال دیگر دارای بار عاملی ۰/۴ و بیشتر هستند. در ادامه ۳۲ سؤال انتخاب‌شده، یک بار دیگر با نرم افزار AMOS مورد تحلیل قرار گرفت تا به صورتی دقیق‌تر بار عاملی هر سؤال محاسبه و نمایش داده شود. نتایج تحلیل مدل عاملی مرتبه اول کرامت نفس به شرح زیر است:

مدل ۱: مدل عاملی مرتبه اول کرامت نفس با استفاده از فرم ۳۲ سؤالی

در مدل عاملی، بارهای عاملی مربوط به ابزار ۳۲ سؤالی کرامت نفس مشاهده می‌شود. همه بارهای عاملی معرفها از نظر آماری معنادار است و نتایج در جدول ۱۲ مشاهده می‌شود. همه بارهای عاملی بین ۰/۳ تا ۰/۵ هستند و هیچ‌کدام از بارهای عاملی از ۰/۳ کمتر نشده است.

جدول ۱۲: بارهای عاملی و سطوح معناداری معرف‌های متغیر پنهان (کرامت نفس)

متغیر پنهان	معرف	بارعاملی	سطح معناداری	متغیر پنهان	معرف	بارعاملی	سطح معناداری
کرامت نفس	S2	/۴۴	۰/۰۰۰	کرامت نفس	S51	/۵۳	۰/۰۰۰
کرامت نفس	S3	/۵۹	۰/۰۰۰	کرامت نفس	S53	/۴۵	۰/۰۰۰
کرامت نفس	S6	/۳۸	۰/۰۰۰	کرامت نفس	S56	/۵۱	۰/۰۰۰
کرامت نفس	S13	/۵۳	۰/۰۰۰	کرامت نفس	S57	/۳۲	۰/۰۰۰
کرامت نفس	S23	/۳۲	۰/۰۰۰	کرامت نفس	S60	/۵۸	۰/۰۰۰
کرامت نفس	S25	/۴۰	۰/۰۰۰	کرامت نفس	S63	/۲۶	۰/۰۰۰
کرامت نفس	S31	/۳۹	۰/۰۰۰	کرامت نفس	S64	/۴۰	۰/۰۰۰
کرامت نفس	S32	/۴۸	۰/۰۰۰	کرامت نفس	S67	/۵۲	۰/۰۰۰
کرامت نفس	S33	/۴۶	۰/۰۰۰	کرامت نفس	S69	/۴۶	۰/۰۰۰
کرامت نفس	S36	/۴۵	۰/۰۰۰	کرامت نفس	S72	/۴۲	۰/۰۰۰
کرامت نفس	S38	/۵۰	۰/۰۰۰	کرامت نفس	S73	/۵۷	۰/۰۰۰
کرامت نفس	S40	/۴۶	۰/۰۰۰	کرامت نفس	S74	/۵۳	۰/۰۰۰
کرامت نفس	S44	/۵۹	۰/۰۰۰	کرامت نفس	S77	/۴۳	۰/۰۰۰
کرامت نفس	S46	/۳۴	۰/۰۰۰	کرامت نفس	S78	/۴۷	۰/۰۰۰
کرامت نفس	S47	/۶۰	۰/۰۰۰	کرامت نفس	S79	/۴۹	۰/۰۰۰
کرامت نفس	S48	/۴۱	۰/۰۰۰	کرامت نفس	S80	/۵۹	۰/۰۰۰

با توجه به جدول ۱۲، هر ۳۲ سؤال مربوط به کرامت نفس دارای بارهای عاملی بیشتر از ۰/۳ و سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ هستند. در ادامه، جدول ۱۳ میزان شاخص‌های کلی برازش را نشان می‌دهد.

جدول (۱۳) شاخص‌های کلی برازش مدل عاملی تبیین کرامت نفس

شاخص	معادل فارسی	میزان در مدل تحقیق
Cmin/df	کای اسکوار نسبی	۱/۸۲
CFI	شاخص براز تطبیقی	۰/۷۸
PCFI	شاخص برازش تطبیقی مقتصد	۰/۷۲
RMSE	ریشه‌ی دوم مربعات خطای برآورد	۰/۰۶
HOELTER	شاخص هلتر	۱۳۱ برای سطح ۰/۰۵ و ۱۳۷ برای سطح ۰/۰۱

براساس جدول ۱۳، شاخص‌های برازش مدل نشان می‌دهد کای اسکوار نسبی بسیار مناسب است. این مقدار کمتر از ۲ شده است؛ همچنین RMSE از ۰/۰۸ کوچک‌تر است و مقدار قابل قبولی برای یک مدل عاملی به شمار می‌رود. شاخص هلتر نیز برای سطح اطمینان ۹۵ درصد ۱۳۱ شده است. هدف این آماره برآورد اندازه نمونه‌ای است که برای ایجاد یک برازش مدل کافی باشد. مقدار N بحرانی بیانگر حداقل حجم نمونه است. مقدار آن در دو سطح ۰/۰۵ و ۰/۰۱ به ترتیب

۱۳۱ و ۱۳۷ می باشد که نمونه این تحقیق ۲۱۶ و از هر دو مقدار بحرانی بیشتر است؛ بنابراین منطبق بر شاخص هولتر می باشد. شاخص های CFI و PCFI نیز فاصله کمی با مقدار مطلوب دارد. در مجموع می توان مدل عاملی تبیین کرامت نفس را پذیرفت؛ به بیانی دیگر سیاهه کرامت نفس دارای روایی سازه است.

سؤال چهارم پژوهش: پایایی سیاهه کرامت نفس به شیوه آلفای کرونباخ چگونه است؟
برای محاسبه پایایی سیاهه کرامت نفس از روش آلفای کرونباخ استفاده شد؛ به صورتی که نخست نمونه ۴۰ نفری انتخاب و آزمون آلفای کرونباخ جهت تعیین پایایی اجرا شد. نتیجه این آزمون نشان داد آزمون از پایایی قابل قبولی برخوردار است (ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹، حجم نمونه ۴۰ نفر). نتایج آلفای کرونباخ در جدول ۱۴ آمده است.

جدول ۱۴: پایایی ابزارهای اندازه‌گیری پژوهش

ضریب آلفای کرونباخ	تعداد سؤالات	سیاهه
۰/۸۹۳	۵۵	کرامت نفس کل
۰/۵۶	۱۷	شناختی
۰/۴۷	۱۳	عاطفی
۰/۸۷	۵۰	رفتاری
۰/۸۹۴	۳۲	کرامت نفس
۰/۹۰	۴۰	هوش اخلاقی

با توجه به جدول ۱۴، محاسبه ضریب آلفای کرونباخ نشان می دهد در فرم بلند کرامت نفس که دارای ۵۵ سؤال بوده، پایایی کلی قابل قبول است و میزان آن برابر ۰/۸۹۳ می باشد، اما مؤلفه های شناختی و عاطفی پایایی کمی دارند. فرم کوتاه شده کرامت نفس که دارای ۳۲ است، پایایی قابل قبولی دارد. این میزان برابر ۰/۸۹۴ می باشد.

سؤال پنجم پژوهش: پایایی سیاهه کرامت نفس به شیوه بازآزمایی چگونه است؟
برای پاسخ به سؤال پنجم از روش همبستگی پیرسون استفاده شد که نتایج آن در جدول ۱۵ آمده است.

جدول ۱۵: همبستگی کرامت نفس در مرحله اول و مرحله بازآزمایی

کرامت نفس بازآزمایی	متغیر
/۷۴۴	کرامت نفس
۰/۰۰۰	سطح معناداری

با توجه به جدول ۱۵، همبستگی پیرسون بین دو متغیر کرامت نفس در مرحله اول و مرحله بازآزمایی نشان می‌دهد. شدت رابطه $0/744$ است که همبستگی زیاد بین دو متغیر را نشان می‌دهد. این میزان همبستگی در سطح $0/00$ معنادار بوده است و با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت بین دو متغیر همبستگی وجود دارد؛ همچنین می‌توان گفت پایایی سیاهه کرامت نفس در سطح قابل قبولی است.

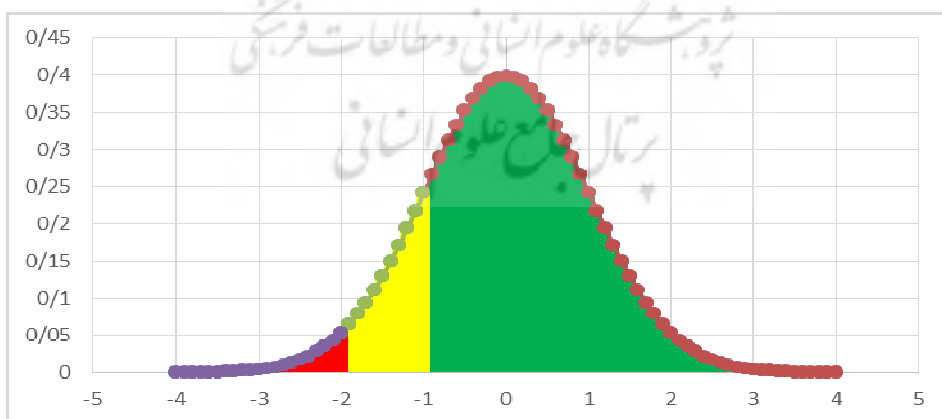
سؤال ششم پژوهش: پایایی سیاهه کرامت نفس به شیوه دو نیمه‌سازی چگونه است؟
برای پاسخ به سؤال ششم از روش دو نیمه‌سازی استفاده شد که نتایج آن در جدول ۱۶ آمده است.

جدول ۱۶: پایایی سیاهه کرامت نفس به روش دو نیمه‌سازی

همبستگی دو نیمه	۱۶ تا ۳۲	سؤالات	قسمت دوم	۱ تا ۱۶	سؤالات	قسمت اول
	$0/869$	$156/75$		میانگین	$155/56$	
	$13/12$	انحراف معیار	$12/04$	انحراف معیار		
	$172/16$	واریانس	$145/02$	واریانس		
	$0/908$	پایایی	$0/916$	پایایی		

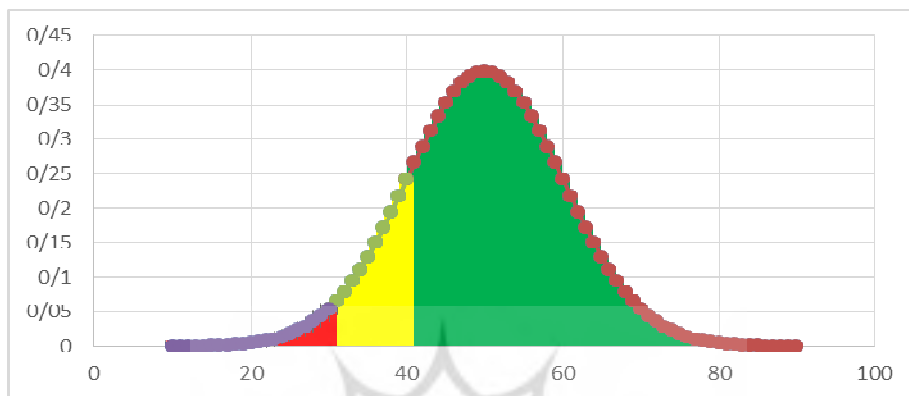
با توجه به جدول ۱۶، محاسبه پایایی با روش دو نیمه‌سازی نشان می‌دهد بین دو قسمت سیاهه کرامت نفس همبستگی شدیدی در سطح $0/869$ وجود دارد؛ بنابراین می‌توان با اطمینان گفت پایایی سیاهه کرامت نفس با روش دو نیمه‌سازی مورد تأیید است.

سؤال هفتم پژوهش: نمرات استاندارد T سیاهه کرامت نفس چه هستند؟

نمودار (۲) توزیع نمرات استاندارد z

نمودار بالا که براساس نمرات Z استاندارد رسم شده است، دارای میانگین صفر و انحراف استاندارد ۱ می‌باشد. نمره Z یک معادل نمره ۶۰ در نمره t است. نمره استاندارد ۱- تا ۲- نشان دهنده کرامت نفس پایین و نمرات Z کمتر از ۳- نشان‌دهنده کرامت نفس بسیار پایین است.

نمودار ۳: محاسبه نمرات t برحسب فرم ۳۲ سوالی کرامت نفس

نمودار بالا که بر اساس نمرات T استاندارد رسم شده است، دارای میانگین ۵۰ و انحراف استاندارد ۱۰ می‌باشد. نمرات T یا T-scores برای رفع مشکلات نمرات Z ابداع شده‌اند. مقیاس نمرات T با ضرب نمرات Z در ۱۰ و جمع کردن نمرات حاصل با ۵۰ به دست می‌آید؛ بنابراین آن دسته از نمرات معیار که دارای توزیعی با میانگین ۵۰ و انحراف معیار ۱۰ است، توزیع T نام دارد. هر نمره T به تنهایی و به‌طور مستقیم قابل تفسیر و استفاده است (سیف، ۱۳۷۶).

برای مثال نمره $T=55$ گویای این است که آن نمره به اندازه نصف انحراف معیار بالای میانگین است و نمره ۳۵ نشان می‌دهد که آن نمره به اندازه ۱/۵ انحراف معیار پایین میانگین قرار دارد. مطابق نمودار نمرات t افرادی که نمرات تی ۴۰ و بالاتر در آزمون کرامت نفس دریافت می‌کنند؛ دارای کرامت نفس طبیعی هستند و نمره تی بین ۳۰ تا ۴۰ دارای کرامت نفس پایین و افرادی که نمرات تی کمتر از ۳۰ دریافت می‌کنند، کرامت نفس بسیار پایین دارند.

جدول ۱۷: میانگین و انحراف معیار و هنجار و سطوح مختلف کرامت نفس

نمرات T استاندارد			شاخص‌های توصیفی کرامت نفس		
کرامت نفس بسیار پایین کمتر از ۳۰	کرامت نفس پایین ۳۰-۴۰	طبیعی ۴۰ و بالاتر			
۹۸ و کمتر	۹۹-۱۱۰	-۱۶۰ ۱۱۱	انحراف معیار ۱۲/۶	میانگین ۱۲۴/۳	مولفه کرامت نفس عمومی

در جدول ۱۷، میانگین و انحراف معیار سیاهه کرامت نفس در فرم ۳۲ سؤالی گزارش و نیز نمرات t استاندارد و نمرات خام معادل هر سطح تعیین شده است. در یک توزیع t استاندارد با میانگین ۵۰ و انحراف معیار ۱۰، نمرات ۴۰ و بالاتر حالت طبیعی را نشان می‌دهد. همان‌گونه که مشاهده می‌شود، نمرات کرامت نفس که معادل این قسمت باشد از ۱۱۱ تا ۱۶۰ است. در سیاهه کرامت نفس، اگر فردی نمرات ۹۹ الی ۱۱۰ کسب کند در مقایسه با توزیع t استاندارد در سطح کرامت نفس پایین قرار دارد و چنانچه کسی در سیاهه ۳۲ سؤالی کرامت نفس نمره‌ای کمتر از ۹۸ کسب کند، کرامت نفس بسیار پایین دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به نتایج به دست آمده، نگاهی عمیق‌تر به پرسشنامه‌های عزت نفس، این واقعیت را نشان می‌دهد که این پرسشنامه‌ها به‌جای سنجش عزت نفس و ارزش واقعی انسان، اعتماد نفس انسان را می‌سنجند. در این پرسشنامه‌ها که به نام عزت نفس استفاده می‌شود، توجهی به صفات انسانی نشده که ارزش و عزت واقعی انسان را نشان می‌دهند. همان‌طور که سلینگمن (۱۹۹۵) می‌گوید: «آنچه که کوپر اسمیت در سال ۱۹۶۷ درباره ریشه‌های عزت نفس گفته و به قواعد تربیتی باز می‌گردد، خیلی زود به فراموشی سپرده شده است؛ اما این ایده که عزت نفس باید هدف فرزندپروری قرار گیرد، به صورتی گسترده مورد قبول قرار گرفت. در جامعه آمریکا به جای اینکه موفقیت، هدف قرار گیرد، داشتن احساس خوب هدف قرار گرفت و این هدف در قالب دو روند؛ یکی، رضایت فردی بیشتر و آزادی افزون‌تر و دیگری، به‌صورت فاصله گرفتن از اهدافی فراتر از خویشتن مانند خدا، کشور، خانواده و وظیفه صورت گرفته است». پس در این پژوهش مشخص شد صفاتی که مبین کرامت نفس هستند، از لحاظ آماری نیز دارای همبستگی معنادار و بالایی هستند. با توجه به نتایج گویه‌ها، صفات بدست آمده از گویه‌ها در چند محور اصلی قرار می‌گیرد که عبارتند از: ۱. ارتباط انسان با خدا که شامل صفات تقوی، اعتقاد به معاد، شکرگزاری می‌باشد؛ ۲. ارتباط انسان با دیگران که شامل نیکی به دیگران، سپاسگزاری از دیگران، بخشش به دیگران، کمک به دیگران، ایثار، مهربانی با زیردستان، خیرخواهی، گذشت، وفای به عهد است؛ ۳. ارتباط انسان با خود که شامل راستگویی، انجام وظایف به‌صورت شایسته و کنترل خشم می‌باشد. این صفات همگی در تعریف مفهومی کرامت نفس نهفته است. کرامت نفس به معنای بزرگواری و عزت نفس و انسانیت بزرگ، یعنی انسان در روح خود، احساس بزرگواری می‌کند و یک شرافتی را در خویش درک می‌کند که به موجب آن، از دناات‌ها، از تمام صفات رذیله و پست احتراز داشته

باشد (مطهری، ۱۳۴۹) و افزون بر آن، نیل به کمال ماورای طبیعت هم داشته باشد. لازمه کرامت افاضه به دیگران است (جوادی آملی، ۱۳۷۲).

با توجه به توضیحات ارائه شده می‌توان نتیجه گرفت که سیاهه کرامت نفس ابزار دقیق با روایی و پایایی مطلوب برای بررسی کرامت نفس انسانی در سطح جامعه انسانی و به‌ویژه جامعه اسلامی است.

منابع

* قرآن کریم.

۱. احمدی، ع (۱۳۷۹)، «کرامت در اسلام با تأکید بر دیدگاه امام علی (علیه السلام)»، مجله تربیت اسلامی، ش ۴، ص ۱۴-۱۰۷.
۲. آراسته، ح ر؛ عزیزی شمامی، م؛ جعفری راد، ع؛ محمدی جوزانی، ز (۱۳۸۹)؛ «بررسی وضعیت هوش اخلاقی دانشجویان»، فصلنامه راهبرد فرهنگ، تابستان و پاییز، ش ۱۱، ص ۲۰۱.
۳. اصغری پور، ن؛ یکه یزدان دوست، ر و زرگر، ف (۱۳۹۱)، «اثربخشی گروه درمانی شناختی رفتاری بر عزت نفس، افسردگی و سبک اسناد دانشجویان دانشکده الزهراء (علیها السلام)»، بهار و تابستان، ش ۳، مشهد: پژوهش های روان شناسی بالینی و مشاوره، ص ۳۹-۵۲.
۴. براندن، ن (۱۹۹۴)، روان شناسی عزت نفس، ترجمه مهدی قراچه داغی (۱۳۸۲)، تهران: نشر نخستین.
۵. بهروز، ص. و نصری، ع (۱۳۹۴)؛ «آسیب شناسی کرامت انسان از منظر نهج البلاغه (عوامل و زمینه سازهای معرفتی)»، دو فصلنامه علمی - پژوهشی انسان پژوهی دینی، بهار و تابستان، ش ۳۳، ص ۵-۲۲.
۶. تاجدینی، ع (۱۳۸۲)، فرهنگ جاودان المیزان، تهران: نشر مهاجر.
۷. جوادی آملی، ع (۱۳۷۲)، کرامت در قرآن، تهران: نشر فرهنگی رجاء.
۸. دارابی، ج (۱۳۹۴)، اصول روان شناسی و روان درمانی عزت نفس، تهران: انتشارات آیپژ.
۹. داورپناه، م ر (۱۳۸۹)، فرهنگ جامع علوم تربیتی و زمینه های وابسته، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
۱۰. سلیگمن، م؛ رایویچ، ک و جی کاکس، ل و گیلهام، ج (۱۹۹۵)، کودک خوش بین، ترجمه فروزنده داورپناه (۱۳۹۱)، تهران: انتشارات رشد.
۱۱. سیف، ع (۱۳۷۶)، روش های اندازه گیری و ارزشیابی آموزشی، چ ۲، تهران: نشر دوران.
۱۲. شجاعی، م ص (۱۳۸۶)، «نظریه نیازهای معنوی از دیدگاه اسلام و تناظر با آن با سلسله مراتب نیازهای مازلو»، دو فصلنامه اسلام و روان شناسی، ش ۱، ص ۸۷-۱۱۶.
۱۳. شجاعی، م ص (۱۳۸۸)، درآمدی بر تنظیم رفتار با رویکرد اسلامی، قم: انتشارات دارالحديث.

۱۴. صادق‌پور، ط (۱۳۸۶)، «کرامت انسان در قرآن»، مجله بینات، ش ۳۶، ص ۵۲-۷۰.
۱۵. صالحی، ح ر و عباسی، م (تابستان ۱۳۹۰)، «کرامت انسانی فصل الخطاب اندیشه‌های دینی و تفکرات اخلاقی»، فصلنامه اخلاق پزشکی، ش ۱۶، ص ۳۹-۷۸.
۱۶. فعالی، م ت (۱۳۹۲)، خودباوری، تهران: انتشارات دارالصادقین.
۱۷. قرشی بنابی، س ع ا (۱۳۰۷)، قاموس قرآن، جلد ششم، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ص ۱۰۳.
۱۸. محمدی ری شهری، م (۱۳۶۰)، میزان الحکمه، ترجمه حمیدرضا شیخی (۱۳۸۶)، ج ۱۰، قم: انتشارات دارالحديث.
۱۹. مطهری، م (۱۳۴۹)، گفتارهای معنوی، تهران: انتشارات صدرا.
۲۰. نجاتی، م ع (۱۴۰۴ق)، قرآن و روان‌شناسی، ترجمه عباس عرب (۱۳۹۱)، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
۲۱. علیزاده، ت (۱۳۸۲)، «بررسی رابطه بین عزت نفس و منبع کنترل (درونی-بیرونی) با استرس نابرابری زنان و مردان در شهر تهران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم.
۲۲. غباری‌بناب، باقر و حجازی، مسعود (۱۳۸۶)، «رابطه جرن‌ورزی و عزت نفس با پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان تیزهوش و عادی، پژوهش در حیطه کودکان استثنایی، س ۷، ش ۳، ص ۲۹۹-۳۱۶.
۲۳. فرهادیان، ر (۱۳۷۶)، «دستیابی به کرامت ارزشی در انسان»، مجله تربیت، خردادماه، ش ۱۱۹، ص ۶-۱۱.
۲۴. وحدت‌نیا، ف (۱۳۸۴)، «بررسی مقایسه‌ای عزت نفس - خودپنداره و رضایت زناشویی در زنان آزاردیده توسط همسر و زنان غیرآزاردیده شهر تهران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
25. Cooper Smith, S. (1967), Self, Esteem Enhancement with children and adolescent, New York: Pergamon Press. P(4-5)www. Ostad. Jaafari. Com.www. Maaref quran. Org.
26. Cooper Smith, S.(1981,1987), Self-Esteem Inventories.Palo Alto: Consulting Psychologists Press.
27. Makie, M. D. Smith, R. (2002), Social Psychology, (2nd: ed). USA Psychology Press, 285.
28. Makikangas, A.,Kinnuen,U., Feldt,T.(2004), Self-steem, dispositional optimism, and health: Evidence from cross-lagged data on employee, Journal Of Research in Personality, 38,556-575.

29. Mruk, Christopher, J. & Obrein, Edward J. (2013), Changing self-Esteem through competence and worthiness training. *Appositive therapy*. By Psychology press. Simultaneously published in the USA and Canada.
30. Kristjansson, K, "Measuring Self-respect" 'Journal for theory of social Behavior' 37:3,2007, 225–242.
31. Salsali, M. & Silverston, P. H. (2003), Low self –esteem and demographic factors and psychosocial stressors in psychiatric patients, *Annals of General Hospital Psychiatry*, Full text retrieved February 11, from PubMed central database.

۳۲. نکته: این مقاله برگرفته از پایان نامه است و با استفاده از نرم افزار جامع الاحادیث، سایر کتب حدیثی نیز بررسی شد که در اینجا به دلیل اطاله کلام، از ذکر سایر منابع و همچنین احادیث استفاده شده برای ساخت پرسشنامه، خودداری شد؛ این منابع عبارتند از کافی، تحف العقول، دعائم الاسلام، علل الشرایع، شرح کافی مازندرانی، کمال الدین و تمام النعمه، الاختصاص، معدن الجواهر و ریاضه الخواطر، نزهه النواظر، غرر الحکم مناقب الابی طالب، اعلام الدین، شرح اصول کافی (صدرا)، وافی، بحار الانوار، تفسیر نور الثقلین.